

ЮНУС РАЖАБИЙНИНГ “МУСИҚА МЕРОСИМИЗГА БИР НАЗАР”
КИТОБИНИНГ АСОСИЙ МАЗМУНИ ВА ИЛМИЙ-ИЖОДИЙ АҲАМИЯТИ

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6345087>

Агзамова Дилобар Тўлқиновна

А.В.Успенский номли муסיқа

иқтисослаштирилган муסיқа мактаби, ўқитувчиси

Аннотация: *Мазкур мақола ўзбек муסיқа меросидаги Мақом ва Шашмақомнинг илмий тахлили ва байони берилган - Юнус Ражабийнинг “Муסיқа меросимизга бир назар” китобининг илмий аҳамияти ҳақида сўзлайди, қолаверса бу китоб муסיқашунослик нигоҳида нақадар қимматли эканлигини ҳам таъкидлаб ўтади.*

Калит сўзлар: *Юнус Ражабий, ўзбек муסיқа мероси, мақом, мақом ансамбли, созанда, халқ муסיқаси, Шашмақом.*

Ўзбекистон халқ артисти ҳонанда, созанда, академик - Юнус Ражабий (1897-1976) ўзбек муסיқасига улкан ҳисса кўшган санъаткордир. Унинг “Муסיқа меросимизга бир назар” номли китоби 1978 - йил Ғафур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриётида, ўзбек ва рус тилларида, Тошкентда, Ф.М. Кароматов (1925-) таҳрири остида, 2000 нусхада чоп этилган. Ушбу китобда “Ўзбек халқ муסיқаси” (I-V) ва “Шашмақом” (I-IV) нашрига изоҳ ва тузатишлар - деб ҳам айтиб ўтилган, яъни Ф.Кароматов : - “Ушбу нашрдан кузатилаётган мақсад Юнус Ражабий томонидан мақомларни ёзиб олиш ҳамда мақомчилар ансамбли ва айрим ҳонандалар билан ишлаш жараёнида киритилган тузатиш ва аниқликларни китобхонга етказишдир. Аммо шуни такидлаш керакки, устод муסיқашунос ва ўзбек муסיқий меросининг билимдони Ю.Ражабий изоҳлари умуман, муסיқий меросимиз тўғрисида ноёб маълумот даражасидаги мустақил илмий қиммат касб этади”, деб таъриф этади.

Асар бошида муסיқашунос Воҳид Зоҳидов 1977¹ йил сўз боши ўрнида Ю.Ражабийнинг ижоди ва фойли ҳақида тўлиқ маълумот бериб ўтади. Сўнг асарнинг муаллифи Ю.Ражабий ўзинг фикр мулоҳазаларини келтириб ўтади, жумладан: ўзбек муסיқа маданиятида - Шашмақом, унинг моҳияти, миллий муסיқамизда тутган ўрни, яратилиши, ўрганилиши, нотага олиниши босқичма-босқич келтириб ўтилади, қолаверса нотага олиш билан бир қаторда илмий - тадқиқот ишлари олиб борилган адабиётлар - М.Харратовнинг «Хоразм муסיқий тархчаси» ва профессор А.Фитратнинг «Ўзбек классик муסיқаси», И.Ражабовнинг - Мақомлар масаласига бағишланган биринчи монографик асарларини айтиб ўтиб,

¹ Мазкур китоб 1978 йили чоп этилган, аммо Воҳид Зоҳидов уни 1977 йил ёзилгани адабиётнинг 7-бетида келтириб ўтилган.

Ю.Раджабий шундай ёздаи «Мен ҳам кўп йиллардан бери ўзбек халқ мусиқа мероси дурдоналарини тўплаб келаётиман. Ўттизинчи йилларда машхур мақом, мақомдон устозлар билан учрашиб, улардан мақом йулларини ўргана бошлаганимда менда бу ажойиб асар намуналарини нотага олиш иштиёки пайдо булган эди».

Муаллиф кейинги ўринда 1959 йилда Ўзбекистон радиоси қошида тузилган «Мақомчилар ансамбли» хақида сўз юритиб, унинг пайдо булиши, ансамблда фаолият юритган санъаткорларга тухталиб ўтган ҳамда «Шашмақом»нинг граммофон ва магнит ленталарига ёзиб олиниши, машхур устозлар Хожи Абдулазиз Расулов, Мулла Туйчи Тошмухаммедов, М.Толмасов, Шорахим Шоумаров, Г. Муллакандовлар айтиш услубларидан фойдаланилаганликларини ҳам билвосита таъкидлаб ўтади.

Санъаткор - мусиқада ижро этиш, ижро этилишдаги камчиликлар хақида ҳам фикр юритиб ўтган.

Ушбу китоб хақида муаллиф Ю.Ражабий шундай дейди: «Ушбу китоб қарийб йигирма йил давомида Шашмақом соҳасида олиб борган ижодий ишларим натижасида юзага келган. Бу китобдаги мулоҳазаларим мақом йулларини ўрганувчиларга ёрдам берадиган бир дастуриламал бўлар, деган умиддаман. Ушбу китобни нашрга тайёрлашда ўғлим – Хасанбой Ражабов, жиянларим - санъатшунослик фанлари доктори Исҳоқ Ражабов, М.Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси уқитувчиси Отаназар Матякубовлар ўз маслаҳатлари ва меҳнатлари билан катта кўмак бердилар. Уларга ўзимнинг самимий ташаккуримни изҳор қиламан»², дея яқунлайди.

Муаллиф таърифидан сўнг изоҳ ва тузатишлар берилган. Улар бўлимларга бўлиниб, китоб номи ва жилдларига кирган асарларнинг тўғирланган шарҳи ёзилган. Уни қуйидаги жадавал асосида кўришимиз мумкин:

156-бетга келиб, Шашмақом таркибига кирган қуйларининг ғазалари - Амирий «Чор зарб», Зебуннисо «Самарқанд ушшоғи», Навоий « Кўқон ушшоғи», «Шитоб айлаб», « Сарахбори бузрукнинг 6 чи таронаси, Муқимий «Айрилмасун», Огахий « Наврози сабо», Фуркат «Сайёра» , «Талқини ушшок таронаси», Бобир «Насри ушшокнинг 2 таронаси», Лутфий «Сарахбори ростнинг сипориши» , Фузулий « Байоти шерозий талқинчаси», Мунис «Байоти шерозий сокиномаси» каби асарларининг шеърий матни бериб ўтилади. Бу мазкур китобнинг баёни эди, унинг илмий аҳамиятига келсак, шунини айтиш жоизки, ушбу китоб соф илмий тилда ёзилиб, юқорида номлари зикр этилган китобларни тушиниш, асарларни кўриб чиқиб, ушбу китоб орқали янада туғри вариантини билиб олишга асос бўла олади. Шу ўринда китобда бир хатоликка эътибор қаратиб ўтамиз. Китобнинг 30-бетида “Ўзбек халқ мусиқаси”нинг иккинчи жилди,- дея ёзилиши керак эди, бу мундарижада ҳам кўрсатилиб ўтилган. Аммо учинчи жилди деб ёзилган. Ушбу хатолик китобдан фойдаланаётганлар учун чалқашлик уйғотиши мумкин. Ижобий томонлама, китобда

² Ю.Ражабий. Мусиқа меросимизга бир назар. Тошкент., 1978й. 15 бет

нота мисоллар орқали илмий тушунтирилишга катта эътибор қаратилган. Бундан ташқари муаллиф бу рисолада Шашмақом китобидан ҳам, аввалги жилдидаги асарлардан ҳам ва айниқса олти мақомнинг профессионал мусиқа эканлигини таъкидлаш, малакали кадрлар тайёрлаш йўлини ёритиб берган.

Бу мазкур китобнинг баёни эди, унинг илмий аҳамиятига келсак, шунини айтиш жоизки, ушбу китоб соф илмий тилда ёзилиб, юқорида номлари зикр этилган китобларни тушиниш, асарларни кўриб чиқиб, ушбу китоб орқали янада туғри вариантини билиб олишга асос бўла олади. Шу ўринда китобда бир хатоликка эътибор қаратиб ўтамиз. Китобнинг 30-бетида “Ўзбек халқ мусиқаси”нинг иккинчи жилди,- дея ёзилиши керак эди, бу мундарижада ҳам кўрсатилиб ўтилган. Аммо учинчи жилди деб ёзилган. Ушбу хатолик китобдан фойдаланаётганлар учун чалкашлик уйғотиши мумкин. Ижобий томонлама, китобда нота мисоллар орқали илмий тушунтирилишга катта эътибор қаратилган. Бундан ташқари муаллиф бу рисолада Шашмақом китобидан ҳам, аввалги жилдидаги асарлардан ҳам ва айниқса олти мақомнинг профессионал мусиқа эканлигини таъкидлаш, малакали кадрлар тайёрлаш йўлини ёритиб берган.

Хулоса ўрнида, мазкур асар ўзбек мусиқа меросимизда катта илмий манба ҳирсобланади. Унинг афзалликларини юқорида тўлиқлигича ёритишга ҳаракат қилдик. Аммо миллий мусиқамизни билувчилар, эшитувчилар учун мазкур китоб катта аҳамият касб этади. Шу боисдан ҳам жуда кўп таърифни афзал билмадим.

№	Бўлимлар номлари	Тузатиш киритилган асарлар сони	Бетлар сони
1	“Ўзбек халқ мусиқаси” 1 жилд	12 та қўшиқ	16-30 бетлар
2	“Ўзбек халқ мусиқаси” 2 жилд	19 та қўшиқ	30-58 бетлар
3	“Ўзбек халқ мусиқаси” 3 жилд	15 та қўшиқ	58-72 бетлар
4	“Ўзбек халқ мусиқаси” 4 жилд	4 та қўшиқ	72-79 бетлар
5	“Ўзбек халқ мусиқаси” 5 жилд	57 та қўшиқ	79-116 бетлар
6	Шашмақом 1-4 томлар	42 та	116-157 бетлар
7	Асарларда ғазаллар	15 та ғазал	157-162 бетлар

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТ:

1. Ю.Ражабий. “Муסיқа меросимизга бир назар”. Тошкент., 1978й.

